

INTERPRETAREA ȘI COMPREHANDAREA MIȘCĂRII PRIN PRISMA CONTRADICȚIEI

Andrei PERCIUN

Rezumat

Ideea de bază a acestui articol scoate în evidență conceptul contradicției care se dovedește a fi unul util în înțelegere mai explicită a dificultăților legate de mișcare în concepția eleaților. Astfel încât, discursul de interpretare al aspectelor problematice ale mișcării obține un instrument epistemic în plus prin care înțelegerea mișcării devine mai explicită.

Cuvinte-cheie: mișcare, contradicție, contrarietate, aporie, filosofia antică greacă, logică, principii logice, ontologie.

Abstract

The idea of this article highlights the concept of contradiction which proves to be useful in understanding the difficulties related to movement in the Eleatic conception. Thus, the interpretation discourse of the problematic aspects of the

movement obtains an additional epistemic tool through which the understanding of the movement becomes more explicit.

Keywords: movement, contradiction, contrariety, aporia, ancient Greek philosophy, logic, logical principles, ontology.

În ce măsură suntem capabili să gândim și cunoaștem câte ceva despre non-existență? De regulă, în comunicarea de zi cu zi cele mai fundamentale structuri ale existenței noastre sunt trecute sub semnul unor „axiome” care nu necesită dovezi și explicații amănunțite. În aceste condiții nu suntem deranjați de un răspuns simplu dat unei întrebări cu privire la ce este, de exemplu, timpul și spațiul sau ce este realitatea și care ar fi criteriile de identificare ale acesteia sau ce este libertate și care sunt criteriile după care ar trebui să evoluăm dreptatea cuiva. Nu avem ce reproșa, simplitatea suprapusă clarității este un atu pentru străduințele noastre de a explicita lumea în care trăim.

Totuși, unele dificultăți pot apărea din momentul în care această simplitate nu va fi suficientă și nu va mai spori gradul înțelegerii transformându-se pe această cale într-un clișeu.

Aceste structuri fundamentale ale lumii – filosofii le numesc concepte metafizice – au generat tot soiul de probleme gânditorilor din toate timpurile.

Una dintre cele mai reprezentative însușiri pentru profilul omului liber a fost puterea acestuia de a evalua în termeni de adevărat sau fals, drept sau nedrept, probabil sau mai puțin probabil etc. diverse fenomene și situații ce îi compuneau viața. Starea în care suntem copleșiți de mirare căutând frenetic date pentru a da sens și a înțelege diverse fenomene rămâne o constantă pentru modul în care ne dezvoltăm și devenim tot mai conștienți de locul și rolul nostru în această lume.

În acest parcurs experiența constituie sursa originală din care sunt extrase certitudinile ce spulberă tot felul de îndoieli și nesiguranțe. Atunci când nu mai știm în ce să ne încredem, câmpul experienței, care ne stă mereu la îndemână, ne este de prim ajutor și ne dă un punct de reper sigur. Exigența discursului științific de a cere dovezi fără încetare ce ar confirma sau ar combate o teorie sau alta reprezintă o constantă și se aplică în orice profil epistemic, fie e vorba despre științele exacte, ale naturii sau cele care se referă la om și la viața lui în comunitate. Cu toate acestea experiența noastră își are propriile sale limite.

Deci experiența, într-un mod incontestabil, rămâne sursa celor mai puternice argumente ale consolidării sau combaterii unui punct de vedere asupra lumii. Câmpul vast al științelor și al filosofiei ne furnizează un ansamblul extins de instrumente și metode. Cu toate, acestea experiența

noastră subiectivă, iar când afirmăm asta ne referim la experiența în genere a omului, este limitată în timp și spațiu la tot ce se poate întâlni în decursul unei vieți. Chiar dacă experiențele sunt diferite toate cunosc aceeași limită.

În ce măsură suntem îndreptați în conformitate cu exigențele științei să afirmăm ceva cu privire la acele concepte și fenomene ce trec dincolo de limitele experienței noastre. Cum putem afirma ceva despre originile și începuturile universului în condițiile ieșirii de sub eticheta presupuziției raționale. În decursul istoriei religia și știința concureau sau colaborau în acest sens căutând să formuleze narativul cel mai plauzibil, ba mai mult cel mai adevărat. Așadar, în pofida limitelor experienței noastre empirice și intelectuale omenirea nu se dă bătută și continuă tentativele de a cunoaște „misterele” universului.

Din tot conținutul expus de până aici ia naștere o problemă importantă care va fi pusă în discuție mai departe. A reflecta asupra unor astfel de concepte precum ar fi infinitul, timp, spațiu, mișcare, existență, cauzalitate, necesitate, libertate, divinitate necesită resurse ce depășesc limitele experienței umane. Dat fiind acest fapt, în ce măsură am putea avea o cunoștință adecvată, acceptabilă rațional, în raport cu unul dintre conceptele expuse? Plus la asta, din tot amalgamul de concepții și teorii cum am putea selecta una ce s-ar apropia mai mult de adecvarea rațională? Și nu în ultimul rând cum am putea aborda astfel de concepte în cadrul unui curs universitar?

Câmpul experienței noastre nu este lipsit de tot de date relevante ce ne-ar ajuta să atacăm un concept general. Cu privirea la selectarea unor teorii relevante pentru o adecvare rațională am avea nevoie de consolidarea unui set sau chiar mai multor seturi de criterii după am evalua relevanța unei concepții. Iar un curs universitar în care s-ar o intuire rațională aceste concepte s-ar edifica pe exigențele clarității, empatiei științifice și rezonabilității maxime.

În cele ce urmează vom încerca să generăm un model de înțelegere a problemei mișcării și existenții dezbătută în filosofia antică de către reprezentanții Școlii eleate. Presupuziția de la care vom începe este ancorată în conceptul contradicției, care e diferit de cel al contrarietății și din care poate rezulta o înțelegere mai explicită a dificultăților legate de mișcare din concepția eleaților.

Pentru început ar trebuie să înțelegem din ce motiv problemele produse de definirea și înțelegerea mișcării merită să fie luate în calcul nu doar dintr-o perspectivă matematică sau fizică, dar și dintr-o perspectivă ontologică fundamentală. Motivul căutat de noi se găsește în relația dintre mișcare și existență. Astfel încât, aflând în ce constă esența mișcării, vom

înțelege un aspect fundamental al formelor sensibile, care sunt timpul și spațiului, ale universului. Lucru confirmat de narativele raționale ale gânditorilor din Elea ce pun în relație mișcarea și Ființa în cel mai larg sens al ei.

Zenon, reprezentantul Școlii din Elea, emite ideea imposibilității mișcării. Concepută ca o simplă deplasare, schimbare de loc, mișcarea este descompusă de argumentul dihotomiei (divizării). Prin urmare, un obiect aflat în mișcare va parcurge o distanță completă doar dacă va parcurge o primă jumătate din acea distanță, însă ca să parcurgă această jumătate mobilul trebuie să parcurgă jumătate din jumătatea distanței, iar această înjumătățire poate continua până la infinit.

În paradoxul *Ahile și broasca țestoasă*, Zenon îl dezarmează pe Ahile, cel iute de picior, și-l lasă incapabil să depășească broasca țestoasă. Având o poziție în avans în raport cu Ahile broasca țestoasă va înainta pe măsură ce acesta va încerca să recupereze distanța ce-i desparte. Itinerarul lui Ahile, însă, va suferi o separare infinitezimală. Mișcându-se de zece ori mai încet broasca țestoasă mereu va fi în avans cu o zecime din traiectul parcurs de Ahile. Dat fiind faptul că spațiul poate fi divizat până la infinit, țestoasă își va menține avansul egal cu o zecime din distanța tocmai parcursă de Ahile. Astfel, avansul țestoasei va avea un caracter infinitezimal.

Ipoteza de lucru pe care o propunem în continuare provine din necesitatea de a interpreta și de a explicita concepțiile cu privire la mișcare și prin extensie cu privirea la lume și constă în valorificarea perechii de concepte contradicție și contrarietate în efortul de a interpreta și de a înțelege concepțiile despre mișcare în cosmologia constitutivă a gânditorilor antici greci. În mod special, contradicția este termenul ce ne preocupă în acest articol. În percepția limbajului cotidian nu vom depista disonanțe de conținut și de esență în raport cu termenii contradicție și contrarietate. Ambele concepte denota un raport în care sunt contrapuse două sau mai multe entități. Această definiție vagă în care atât contradicția cât și contrarietate sunt determinate de aceeași definiție nu ne poate ajuta cu nimic.

Într-o definiție mai specială contradicția este discriminată de contrarietate, astfel încât contradicția se caracterizează printr-o relația de excludere a obiectului contrapus și într-un anumit context contradicția relevă relațiile dintr-un spațiu în care un obiect în același timp nu poate fi ubicuu – nu se poate afla în mai multe locuri în același moment – și de asemenea după regula disjuncției conținută în contradicție este impardonabil și este absolut eronat să descrii un obiect predicate opuse, ce se exclud unul pe

altul. În acest ultim caz, obiectul devine un loc în care nu pot coexista două însușiri contradictorii. Contrarietatea, la care ne vom opri mai în detaliu într-un viitor eventual articol, la fel contribuie la o înțelegere mai bună a mișcării dedusă din corelarea Ființei și devenirii, este definită printr-o evaluare incluzivă în care opozițiile sunt conjugate în același obiect, fiind perindate în stări de latență și manifestare.

Dar în ce mod terminul contradicție ne ajuta să înțelegem mai bine această aporie? Contradicția vizează o relație, prin urmare esența ei nu poate fi concepută decât în interacțiunea dintre obiecte. De asemenea, contradicția pune în relație două obiecte opuse ce au tendința de a se exclude unul pe altul. Dacă ar fi să facem o analogie pentru a intui specificul contradicției, atunci vom invoca exemplul în care două obiecte fizice nu pot fi situate în același loc și în același timp.

Eleații concep Ființa în termenii unii logici stricte apelând la principiul non-contradicției atunci când se referă la însușirea de bază a existenței, astfel încât prin esența sa Ființa *este* și prin urmare ea nu poate să nu fie. În paralel cu Ființa, Non-ființa (în continuare Neființa) este caracterul ei de *a nu fi*. Așadar, ar fi greșit din punct de vedere logic să afirmăm că Neființa ar *fi* într-un oarecare fel. Câmpul noțional al Ființei cu tot cu modul ei esențial de *a fi* exclude într-o manieră categorică orice posibilitate de *a fi* a Neființei. Aceste două obiecte, Ființa și Neființa, sunt implicate într-o relație de contradicție. Pornind de aici, eleații construiesc un tablou rațional al lumii subordonat principiului non-contradicției. Faptul de *a fi* presupune o prezență cu o încărcătură efectivă ce conține ceva anume. Ființa nu admite goluri și întreruperi non-existențiale în care *să fie ceva ce nu este*, în care să se ateste o prezență a non-prezenței. Ființa se manifestă printr-o prezență efectivă.

Din momentul în care interpretarea imposibilității logice a mișcării este ghidată de principiul contradicției, eventualele confuzii ce pot apărea din urma confruntării acestor aporii sunt volatilizate, iar ideea promovată de eleați devine tot mai explicită. După cum s-a menționat, contradicția revelează o relație dintre două entități în care sensul (*eidós-ul*) amândurora este să se excludă reciproc. Așadar, contradicția se definește printr-o dinamică a excluderii ale acelor obiecte ce nu sunt ceea ce este obiectul operator al excluderii. Cum ar fi de exemplu *eidós-ul* cercului care exclude toate celelalte obiecte, să le numim non-cercuri, care nu corespund cu definiția sa din geometria euclidiană conform căreia cercul este mulțimea tuturor punctelor din plan, egal depărtate de un punct fix numit centru.

Relația de contradicție în raportul cu cercul omogenizează toate celelalte obiecte diferite prin esența lor, dar identice prin faptul că în raport

cu cercul sunt non-cercuri. Procedeu de excludere rămâne valabil chiar și în cazul particular al unei subiectivități umane precum ar fi cel al lui Andrei Perciun, definiția căruia îi „transformă” pe ceilalți în non-andrei_pericuni logic expulzându-i din sfera eidos-ului său, fapt pe seama căruia Andrei Perciun devine identic cu sine și diferit de alții și de altceva.

Într-un raport de contradicție excluderea îl profilează pe cel care operează excluderea. Într-un fel, toate obiectele ce se retrag în *non-...* îl propulsează și-l aruncă în prim plan obiectul ce identic cu definiția ce-i revelează esența și cu care într-un mod firesc nu intră în contradicție.

Eleații contrapun două obiecte de un enorm grad de generalitate – Ființa și Neființa. În acest raport Ființa desemnează o prezență efectivă a ceva, n-am greși dacă am numi-o prezență pozitivă, în sensul că ceea ce e prezent *este*. Neființa la rândul ei se îndreaptă către o non-prezență efectivă, cu alte cuvinte e vorba despre o prezență negativă, iar dacă termenul *ceva* denota o entitate concretă ce ființează, atunci în cazul Neființei acest *ceva* lipsește în efectivitatea sa.

Din fericire lumea noastră face parte din registrul Ființei, ea *este ocupată de Ființă*. Concomitența predicării cu privire la lumea noastră că ar fi și nu ar fi ar încălca principiul non-contradicției. Este inadmisibil să atribui unui obiect două însușiri contradictorii, ce se exclud una pe alta. Atributul de *a fi* se acordă Ființei cu o necesitate strictă, fapt din care rezultă că lumea echivalentă cu Ființa nu poate decât *să fie*, iar Neființei nu îi rămâne decât să *nu fie*. Aceste două nu pot coexista în același timp.

Revenind la problema mișcării, o definiție generală ce ar descrie mișcarea ca fiind relativă ar scoate în evidență două sisteme ce se determină unul pe altul în funcție de statutul raportului stabilit între ele. În rezultat vom avea la dispoziție un sistem de obiecte sau un obiect ce se află în mișcare relativ la un alt sistem care raportat la primul se află într-o stare de repaus.

Tabloul rațional pe care îl construiesc eleații exclude orice semn al Neființei, totul din această lumea *este* și nu poate decât *să fie*. Lumea este conjugată într-un mod continuu de Ființă.

Cu toate acestea, galopul unui cal nu se va concepe ca o mișcare atâta timp cât se va lua în considerare doar un sistem de referință luat în mod izolat. Intervenția oricărui alt sistem de referință la care s-ar raporta sistemul calului va da peste cap regula de excludere a contradicției. În esența ei contradicția nu este o relație participativă, unica posibilitate de corelarea este aceea de a fi respins.

Tot *ce-nu-este-ceea-ce-este* nicidecum nu poate fi, în conformația ideatică a modului de a fi ceva și a *cum*-ului acestuia nu este pătrunsă de

nici un element străin neidentificabil cu sinele. Un obiect este ceea ce este și nu poate fi decât ceea ce este într-un mod absolut. Logica prin care se identifică un obiect drept ceva anume este o logică binară. În cazul Ființei, firesc, vom respinge tot ce-i contrazice esența ei *de a fi*. Iar referindu-ne la mișcare vom respinge tot ce nu este mișcare, tot ce contravine cu ideea deplasării și mutării dintr-un loc în altul.

Spațiul este indispensabil legat de mișcare, evocând mișcarea prin necesitate vom evoca și spațiu sau mai exact acel mediu în care se manifestă puterea noastră de a-l modifica prin operarea mișcării. Așadar, spațiu se dă drept un mediu în care se manifestă mișcarea. De acum încolo problema mișcării devine și o problemă a spațiului. Mai exact, dificultatea formulată de eleați se referă la limitele divizării spațiului. În ce manieră se poate înfăptui o astfel de divizare – ținând cont de o limită sau mergând până la infinit? În genere cât de acceptată poate fi procedura divizării în cazul spațiului trecut prin prisma contradicției? Oare mișcarea se reduce doare la dimensiunea spațială a lumii sau se integrează și structurile ei temporale? Iar în acest caz nu înseamnă oare că problema definirii mișcării se răsfrânge și asupra conceptelor de timp și spațiu? Și într-un final, în ce măsură atributul divizibilității propriu spațiului poate face parte și din structura de esențială a timpului?

Pentru Henri Bergson timpul abstract măsurat prin spațiu desfigurează timpul real ce se acordă cu o durată trăită de conștiință. Din perspectiva lui Bergson, Zenon pune la un loc mișcarea percepută, trăită în fiecare clipă concretă și drumul parcurs în spațiu. Prin urmare, elementul de confuzie al aporiilor se compune din lipsa unei diferențe clare dintre percepția mișcării și obiectul ce se mișcă în spațiu.

Servindu-ne de spațiu pentru a măsura mișcarea nu vom întâmpina nici o limită, nu ne vom izbi de nici un perete, deoarece spațiul poate fi divizat la infinit. În fizica mecanică într-un mod similar se face uz de spațiu pentru a defini mișcare care corespunde cu schimbarea poziției unui corp în spațiu raportat la alte corpuri.

Revenind la noțiunea relativității, în care este relevată corelarea corpurilor din spațiu, vom descoperi încă un mod de a înțelege mișcarea. Identificând un corp drept un sistem de referință pentru determinarea stării fapt a unui alt corp, luat și acesta drept un sistem de referință, atunci raportând aceste două sisteme de referințe unul la altul vom spune în ce stare și ce corp se află. Prin urmare, doar atunci când *comparam* stările de fapt ale corpurilor vom avea tot de ce este nevoie pentru a emite o judecată cu privire la un corp care se află într-o stare mișcare față de un alt corp aflat într-un repaos relativ. În pofida acestui fapt, concepția eleată cu

privirea la imposibilitatea mișcării nu se lasă înduplecată. Reprezentații școlii din Elea critică în termeni duri admiterea posibilității existenței unui alt sistem de referință decât cel al *Existenței*. Tabloul rațional conceput de eleați explică lumea în baza principiul non-contradicție din care rezulta evidența faptului că predicatul *a fi* nicidecum nu poate fi atribuit non-Existenței. Or, din cele expuse ar reieși că mișcarea poate fi gândită doar în măsura în care sunt puse în relații două sisteme de referințe, cum ar fi două lucruri din care unul s-ar afla într-o relativă mișcare în raport cu altul. În concepția eleaților nu se admit goluri, deoarece acestea sunt asociate cu Neființa a cărei existență este de ne conceput. Așadar, orice tip de divizare este un element ce declanșează prezența Neființei, fapt ce nu poate fi de trecut de un concurs logic. Eleații construiesc o lume în care Ființa continuu neîncetat și în care vidul non-Existenței este de neadmis nici pe filiera logică și nici pe cea ontologică. Fiind exclusă orice posibilitatea de existență a unei rupturi identificată cu Neființa, mișcarea va rămâne de neconceput pe calea relativizării – a punerii în relație a două sisteme de referință – ce ar releva diferitele stări ale acestora. A despica spațiu înseamnă a genera multiple lumi separate între ele. În zilele noastre în cultura pop a revenit ideea unui *multivers* în care o entitate coabitează simultan în timp și spațiu cu alte entități identice din alte lumi paralele.

Odată cu instaurarea divizării este adusă și ideea vidului, or în tabloul eleaților golurile nu sunt admise. Orice invazie a vidului va fi tratată ca neprezență, ca prezență negativă, ca lipsă a ceva, ca Neființă într-un final ce dă rămă înțregul sistem al lumii.

Secționarea spațiului reduce la absurd posibilitatea acesteia mișcării. Pe de altă parte, diviziunea creează un alt sistem de referință, diferit de cel legitimat ca având dreptul la statutul de *a fi* în conformitate cu principiul contradicției. Ființa este îngemănată cu lumea și o determină ca fiind unitară și continuă, fiind unică, ea nu admite să fie divizată, precum ar fi divizată o celulă din care ar rezultă alte două celule fiice, deoarece în rezultatul secționării spațiului se creează goluri, care echivalate cu Neființa, dintr-un punct de vedere logic nu au cum există.

Fisura logică pe care o identifică eleații se găsește în raportul dintre acele două sisteme de referință dintre care unul prin definiție sa de esență *este* și altul *nu este*. Într-adevăr, deplasarea dintre un punct A și un punct B este una progresivă și implică divizarea spațiului. Divizarea ce tinde să degenereze într-o beznă a infinitului. Plus la asta, divizarea revelează prezența lipsei, a Neființei. Or, Ființa și nu Neființa nu pot coexista în aceeași lume. Totul e unul și unul e totul, toate sunt la fel pentru că există. Iar acel unu este Ființa.

Lumea eleațiilor este o lume absolut ermetică, identică cu sine, angajată într-o continuitate invincibilă descrisă printr-o stare neconținută de *a fi*. Prin urmare, parafrazând dictonul lui Sartre, am putea spune că lumea în concepția eleațiilor este condamnată *să fie*, deoarece Ființa nu încetează în această lume, motiv pentru care orice ruptură în planul existenței ale acestei lumi – asociată cu Neființa – este de neconceput.

În omogenitatea lor ontologică obiectele conținute se discriminează doar printr-un procedeu de abstractizare, ce le clasifică ca fiind momente diferite. Divizarea suprafețelor și distanțelor corupe unicitatea lumii și declanșează multiplicarea ei. Fapt din care ar urma disiparea și descompunerea ei infinită. Așadar, dacă ar fi să ne punem în plan distrugerea logică a lumii, atunci ar trebui să începem cu divizarea ei, proces care într-un final va duce la dispariția și desființarea ei totală. Din câte se vede dimensiunea ontologică este interpătrunsă de cea logică.

Bibliografie:

1. Banu, I. *Filosofia greacă până la Platon*, vol. I, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 470;
2. Bergson, H. *Gândire și mișcare*, Iași: Polirom, 1995, p. 281;
3. Collingwood, R. G. *Ideea de natura*, București: Herland, 2012, p. 303;
4. Cornea, A. *O istorie a neființei în filozofia greacă*. București: Humanitas, 2010, p. 386.

Date despre autor:

Andrei PERCIUN, Dr. lector univ.

Departamentul Științe socio-umane, Universitatea Tehnică a Moldovei

Email: andrei.perciun@ssu.utm.md